

Norges fremtidige statsform

Taler
Wollert Konow (SB)

Dato
28 oktober 1905

Sted
Stortinget

- 1 Konow: Det første spørgsmaal, som vi trænger besvarelse af og klarhed over, før vi kan gaa til behandling af det forslag, der er fremsat af 10 repræsentanter og af regeringspropositionen, det er: Hvor staar vi konstitutionelt seet? Hvad medfører 7de juni-beslutningen med hensyn til vort konstitutionelle
- 5 standpunkt, med hensyn til vor grundlov? 7de juni-beslutningen har følgende ordlyd - efterat man har begrundet nødvendigheden af den, «da statsraadets samtlige medlemmer har nedlagt sine embeder» o.s.v. saa siges der -:
- 10 «bemyndiger stortinget medlemmerne af det idag aftraadte statsraad til indtil videre som Den norske regjering at udøve den af kongen tillagte myndighed i overensstemmelse med Norges riges grundlov og gjældende love - med de ændringer, som nødvendiggjøres derved, at foreningen med Sverige under en konge er opløst som følge af, at kongen har ophørt at fungere som norsk konge.»
- 15 Vi siger der intet udtrykkelig om grundloven. Vi siger, at den norske regjering skal have den myndighed, som er tillagt kongen efter grundloven med de ændringer, som er en følge af, at unionen er opløst. Midlertidig skal den have denne myndighed, men vi siger ikke i 7de juni-beslutningen, at grundloven skal bestaa med de ændringer o.s.v. Om grundloven udtaler vi os ikke, om
- 20 statsformen udtaler vi intet. Hvis vi udtaler noget, saa er det dette, at vi midlertidig ophæver kongemagten og sætter 10 mænd i spidsen for regjeringsstyret. Ligesaa godt som vi tillagde den daværende regjering den myndighed, som er tillagt kongemagten ved grundloven - ligesaa godt kunde vi have overført regjeringsmyndigheden til en præsident.
- 25 Netop det er det, som gjør 7de juni-beslutningens ordlyd saa fortløftelig, at den er saa knap. Vi sagde ikke mere, end det var nødvendigt i det øieblik. Jeg vil minde om Goethes berømte ord, at alene begrænsningen viser mesteren. Hvem der end har æren for 7de juni-beslutningens ordlyd - jeg ved det ikke - jeg giver ham min

kompliment for den knappe, den koncise form, hvori beslutningen er affattet. Der sagdes ikke mere, end det var nødvendig at sige, og det er i alle statshandlinger det rette udgangspunkt, hr. præsident.

35 Er der nogen forskjel mellem et konstitutionelt kongedømme og en republik, saa ligger den først og fremst deri, at i kongedømmet har man en arvelig statschef. Men i det øieblik, vi overfører den udøvende magt, den høieste myndighed til en regering midlertidig, til 10 mand midlertidig, har vi dog virkelig ikke bekræftet kongedømmet. Vi har intet sagt om det, vi har kun
40 oprettet en midlertidig tilstand. Derimod kan det siges, at i adressen til kong Oscar har man fordudsat at Norge var et monarki. Men lige overfor 7de juni-beslutningen og adressen til kong Oscar har det været fremholdt, som er det sande forhold, at vi handlede under nødvendighedens lov; vi handlede, som vi gjorde, fordi vi var tvungne dertil, fordi vi, hvis vi ikke vilde fatte 7de juni-
45 beslutningen, risikerede at miste et stort hovedprincip i vor grundlov, nemlig den konstitutionelle regjeringsform. Det var for at lette overgangen til sikrede tilstande, at vi henvendte os til kong Oscar. Og om denne adresse, som først blev foreslaaet i stortinget i det hemmelige møde aftenen før den 7de juni, blev det sagt fra flere hold her i salen - og det blev bekræftet af statsministeren - at hvis
50 den ikke blev modtagen denne henvendelse, som var loyalt og oprigtigt ment, da skulde stortinget staa frit og kunne tage regjeringsformen under overveielse; den skulde ikke være fastslaaet. Heri ligger ialfald den forudsætning, at om regjeringsformen har vi den 7de juni hverken i beslutningen eller ved adressen udtalt noget; der stod vi fulstændig frit.

55 Nu staar vi, hr. præsident, ikke under den nødvendighedens lov, som jeg sigtede til. Nu er der intet længere, som tvinger os til at handle pludselig og i hast; nu er der ingen grund for os til at behandle sagen paa den maade vi faar faa folkets mandat til det, vi nu skal gjøre. Ellers - hvis vi ikke indhenter folkets mandat,
60 folkets udtrykkelige mandat - kommer vi i strid med en anden stor hovedregel i vor grundlov, et andet stort princip, nemlig det, at det er folket, som udøver den lovgivende magt gennem stortinget. Det er ikke regjeringen, som udøver den lovgivende makt gennem stortinget, men det er folket, staar der i grundloven. Det er ikke nok, at det er et forslag fra regjeringen, det er folket, som skal udøve
65 lovgivningsmagten ved stortinget. Og det vil her sige, at vi, hvor det gjælder forandring angaaende grundlovens bestemmelser, ikke har ret til at tage nogen beslutning uden at have folkets mandat, hvis der ikke er overhængende fare for statens sikkerhed og velfærd. Saavel grundloven af 17de mai som den ændrede

70 grundlov af 4de november blev derfor givet, efter at folket udtrykkelig havde valgt til en konstituerende forsamling. De havde folkets mandat, da de gik til at give grundloven den gang.

Og hvad gjorde vore fædre, da de mødte paa Eidsvold? Først bragte de
75 grundloven i orden, først vedtok de alle dens paragrafer punkt for punkt, og saa valgte de en konge. Og hvad gjorde de forud for den 4de november? Uagtet det den gang havde hast, uagtet Carl Johan den gang stod med en hær foran rigets porte, uagtet konventionen til Moss udløb den 21de oktober, saa gav de sig rolig til at vedtage alle grundlovsparagrafer, vedtage konstitutionen, før de skred til
80 valg af en konge. Det samme gjorde den svenske riksdag i 1809. Først grundloven i orden, først alle paragrafer i orden i den grundlov, hvorpaa kongen skulde afgive sit løfte, og saa valgte de kongen. Men nu - nu skal stortinget efter regeringens proposition først tage beslutning om kongemagten, og saa skal det
85 kan være et stort ansvar forbundet med det, og det kan blive skjæbnsvangert for vort land. Vi ved ikke, hvilke forviklinger vi derved kan rode os op i.

Jeg har sagt, at 7de juni-beslutningen intet andet indeholder om grundloven end dette, at unionen er opløst, og at der paa grund deraf senere må træffes
90 forandringer i grundloven. Alle de paragrafer, som angaar kongemagten, og som staar i forbindelse med unionen, maa forandres. Der maa der træffes nye bestemmelser, og da kan man ikke, saaledes som det er fremholdt, falde tilbage paa eidsvoldsforfatningen. Man kan ikke falde tilbage paa grundlovsbestemmelser, som er ophævet for 91 aar siden. Der er mangfoldige
95 grundlovsbestemmelser, som i aarenes løb er blevet forandret. Skulde det da virkelig være en holdbar teori dette, at hvis vi ophæver de nuværende paragrafer, saa træder de ældre i kraft igjen? Det er dog en umulig paastand. De grundlovsparagrafer, som helt eller delvis er ophævet ved beslutningen af 7de juni, har undergaaet ændringer, før de har faaet den nuværende lydelse - flere af
100 dem ialfald. Hvilken lydelse skal saa træde i kraft igjen?

Heller ikke kan man, saaledes som det synes at fremgaa af justisdepartementets foredrag og forslag, fortolke ind grundlovsbestemmelser, redigere ind en grundlov. Det er saa vigtige bestemmelser mange af disse, at der er virkelige
105 grundlovsbestemmelser. Jeg vil blot henvise herrerne til, hvad der er foreslaaet i det af justisdepartementet fremlagte forslag. Der foreslaaes en indskrænkning i stortingets kontrollerende myndighed, en forandring af grundlovens § 75,

110 hvorved hemmelige diplomatiske sager undtages fra stortingets kontrol. Gaar
det an at redigere en saadan bestemmelse ind i vor grundlov? Der er intet
menneske, som ved, hvad der er grundlov paa disse felter den dag idag. Der er
sagt: men har vi da ikke en grundlov - jeg tror, det var den ærede repræsentant
fra Sarpsborg, hr. Berner, som sagde det - har vi da ikke en grundlov? Jo, vi har
en grundlov. Alt, hvad der angaar den lovgivende og den dømmende
115 myndighed, er uforandret. Der er grundloven i fuld orden; men med hensyn til
den udøvende magt er den paa væsentlige punkter defekt.

Under debatten om denne sag er der henvist til en ytring af hr. docent Gjelsvik,
der har udtalt, at stortinget, har «juridisk ret til at give grundlovsbestemmelser,
120 hvis det er nødvendigt» Ja, hvis det er nødvendigt, har vi ret til det; men jeg
benægter, at vi har nogen juridisk ret til det. Grundloven kjender ingen anden
juridisk ret til at forandre grundloven end den ret, vi har efter § 112. Det er den
eneste juridiske ret, der gives til forandring af grundloven; men selvfølgelig har
vi som Norges riges repræsentanter ret til, hvis der er fare for rigets sikkerhed, at
125 træffe de nødvendige bestemmelser til forandringer i vor grundlov. Vi har, om
jeg saa maa kalde det, en «konstitutionel» ret til det; men juridisk ret har vi ikke.

Og naar vi skal forandre vor grundlov og bringe vor forfatning i orden, saa er det
130 nærmeste spørgsmål: Hvordan skal vi bære os ad med grundlovens § 112? Det er
klart, at kan stortinget følge § 112, saa bør det gjøre det, hvis der ikke er forhold,
som gjør, at man ikke kan vente. Der er væsentlig tre kauteler i § 112 for
grundlovsforslags behandling. Det er for det første, at et forslag skal fremsættes
paa et ting og kundgjøres i trykken for saa at behandles paa det næste storting.
135 Dernæst at enhver grundlovsbestemmelse skal afgjøres med 2/3 flertal. Endelig,
at der skal ligge et valg imellem. Der, hvor der er et tomrum, der, hvor ingen
grundlovsparagrafer gives, der, hvor der er bestemmelser, som mangler, der kan
vi ikke bruge denne kautel om 2/3 flertal. Der maa vi tage bestemmelsen med
simpelt flertal, ellers staar vi i fare for ingen grundlov at faa. Den anden, den om
140 at fremlægge forslag for et storting og behandle det paa det næste, saaledes at det
ikke maa forandres, men maa vedtages ordlydende, er det uhensigtsmæssigt at
bruge, naar der handles om saa væsentlige bestemmelser i grundloven.

Vi ser jo her, at ved næsten hvert eneste grundlovsforslag, som fremsættes for
145 stortinget - og det er ikke faa, vi har haft til behandling i aarenes løb - er der
formelle mangler. Der er mangler, som klæber ved dem - mangler, som man

kunde have ønsket berigtiget. Og naar det angaar saa mange og vigtige bestemmelser, som det her gjælder, saa vil der altid paa et kommende storting
150 vise sig, at der er væsentlige mangler tilstede, som man ønsker rettet; men da er ikke denne bestemmelse om, at et forslag skal fremsættes paa et storting og uforandret vedtages paa et følgende, nogen kautel. Det er tvertimod en hindring for at faa en konstitutionelt forsvarlig grundlov. Men naar vi ikke kan opfylde de to kauteler, som er sat i grundlovens § 112, at forslagene skal forelægges paa et
155 ting for først at behandles paa næste, at de skal kundgjøres i trykken og uforandret vedtages, heller ikke det om 2/3 flertal, saa kan vi dog følge den sidste og største garanti, at der skal ligge et valg imellem. Fordi om vi ikke kan gjøre de to gjældende, bør vi netop derfor saa meget sterkere holde paa den tredje, at der skal et stortingsvalg til, før grundlov kan gives. Det er folket, som
160 skal give grundlov ved stortinget.

Og hvad er det for grunde, som har været fremholdt for, at vi skulde i huj og hast gaa til en fastslaaen af vor statsform og give vor grundlov? Jo, der har været fremholdt næringslivets krav. Bankerne har optraadt; de siger: Vi maa have
165 rolige tilstande. Men har vi da ikke rolige tilstande? Er der noget tryk paa næringslivet her i Norge paa grund af urolige tilstande? Det har netop været fremhævet som vor ros, at alt gik paa samme maade nu som før 7de juni, og det er sandheden. Om vi nu for at faa vor grundlov fastslaaet paa konstitutionelt forsvarlig maade, om vi nu fortsatte $\frac{3}{4}$ aar til under denne tilstand, som har vist
170 sig at være fuldstændig betryggende for den offentlige sikkerhed og orden, det kan intet menneske bestride, at der er ingen ulempe forbunden hermed for vor handel og vort næringsliv. Vort konsulatvæsen, hvis det overhovedet straks kan gjøres effektivt, vil kunne virke fuldstændig ligesaa godt under denne tilstand, som om vi faar en konge til statschef om 3, 4 eller 5 uger. Der vil ingen magt
175 være i verden, som vil negte vore konsuler exekvatur, fordi om vi ikke har valgt en konge, og det er det vigtigste. Selv om udlandet ikke sender diplomatiske agenter til Kristiania med fuldt udstyr, saa kan vi komme fuldstændig i diplomatisk forbindelse med udlandets magter - i al den forbindelse som vi maatte ønske for vort næringsliv. Nei, der er en faktor, et hensyn, som netop
180 taler for, at vi skal gaa forsigtig frem med de forandringer, vi gjør i Norges grundlov. Vi skal bygge Norges grundlov saaledes, at intet menneske kan tvile paa eller reise tvil om, at her er fuldt grundlovsmæssig forsvarlig handlet. Der er en konservativ interesse af vegt, at ingen kan reise tvil om forfatningens gyldighed.

Der er et andet hensyn, som har været fremholdt, naar der har været diskuteret disse ting, særlig i pressen, og det er hensynet til november-traktatens forlængelse. November-traktaten udløber, siger man, naar Sverige og Norge
190 skilles og bliver selvstændige stater; da gjælder det at faa den traktat fornyet. Jeg skulde have ønsket, hvis regjeringen skulde have blandet sig op i storpolitik, at den ikke havde gjort dette for november-traktatens forlængelse eller fornyelse - at den var løbet ud i sandet; thi den traktat har sin historie og sin fortid. Det var om den, at professor Aschehoug i sin tid udtalte, at «endnu har vi ikke seet dens
195 endelige følger». Da den blev bekjendt, udtalte svenske blade sin sterke kritik over november-traktaten, fordi det var en særlig mod Rusland rettet traktat. Og Adolf Hedin, den nylig hedengangne svenske statsmand, hvis autoritet ingen vil betvile paa disse omraader, han siger: «Traktaten ansaaes i hele Europa for at være indledningen til en angrebskrig mod Rusland, og - den maa indeholde
200 hemmelige artikler eller ei - den kunde ikke opfattes anderledes, helst naar den betragtedes i den belysning, som den svenske regjering gav den i sin cirkulærnote af 18de december 1855». Han citerer derpaa denne cirkulærnote, hvis slutningsord lyder saaledes: «Lad Rusland agte vore rettigheder, lad det ophøre med at bibringe os berettigede ængstelser for oprettelsen af Europas ligevegt, og
205 overenskomsten medfører da ingen ændring i vor nuværende stilling». Hedin siger videre: «Dette var et anklageskrift mod naboen, holdt i en tone, som i den diplomatiske skriftveksel ikke gjerne forekommer før henimod det øieblik, da det uundgaaelige udbrud af fiendtligheder ei længere er fjernt». Og han slutter saaledes: «Og mod naboens hevnlyst har vi i garantitraktaten et løfte om
210 vestmagternes bistand, hvilket ei kan kjendes at være værd det stykke papir, hvorpaa det skrives. Saadant er det resultat, som de forenede rigers folk har arvet efter Oscar I's personlige storpolitik».

Jeg er bange for, at her er drevet en storpolitik, som har taget Oscar I's
215 storpolitik i arv. Netop i det øieblik Norge skulde gaa til at blive et selvstændigt rige, da begynder man forhandlinger om en fortsættelse af - jeg ved godt, at det er paa et andet grundlag, men det er dog en fortsættelse af denne traktat. Det var bedst at lade den først løbe ud og faa ordnede forhold med egen statschef og saa sætte i gang forhandlinger med fremmede magter om neutralitetserklæring for
220 Norge fra alle stormagter. Hensynet til november-traktaten skal sandelig ikke tilskynde os til i huj og hast at tage de skridt, som vi maa tage for at bringe vor statsform i orden; det trænger overveielse.

Præsidenten skulde ikke anse det ønskeligt, at man videre kommer ind paa disse

internationale forhold.

Konow: Dette forhold med november-traktaten er fremholdt i pressen, og jeg finder det nødvendigt at berøre det her i stortinget. Jeg skal ikke komme
230 nærmere ind paa det; men dette maa berøres.

Præsidenten fastholder sine udtalelser.

Konow: Der har været fremholdt sent og tidligt, at vi ville faa saadanne gode
235 forbindelser, naar vi valgte en konge, specielt naar vi valgte prins Carl af Danmark til konge. Naar man ser hen til, hvad jeg nu har forklaret om november-traktaten, og naar vi ser, hvad regjeringen foreslaar om grundloven, om dens § 76 f. at der skal gives hemmelige traktater, hemmelige forbund, som unddrages stortingets kontrollerende myndighed, da vil jeg tilstaa at jeg bliver
240 bange for disse «gode forbindelser». Det er netop om stortingets kontrol med disse forhold, om udenrigske forhold, at professor Aschehoug udtaler de bekjendte ord, som har været citeret saa ofte, at fremfor noget andet er det af nødvendighed for et land at have kontrol med de udenrigske anliggender. Han siger: «At eie sande konstitutionelle garantier for behandlingen af de
245 diplomatiske anliggender er et livsspørsmaal, i synderlighed for et lidet folk. Om der i en eller anden gren af den indre styrelse begaaes en feil, da lader den sig dog godt rette, og skaden vil isaafald altid kunne bæres. Men feilgreb paa den ydre politiks omraade kan bringe selve vor politiske og nationale tilværelse i fare». Derfor har netop dette forslag fra justisdepartementet, om at disse sager skulde
250 unddrages stortingets kontrol i forbindelse med dette hastverk for at faa en konge med «gode forbindelser», det har vakt mine største betænkeligheder. Det er dog ting, som maa nævnes under stortingets forhandlinger om disse alvorlige sager.

255 Her foreslaar man i regjeringens proposition, at Norges storting nu idag skal beslutte, at der rettes en henvendelse til prins Carl af Danmark, hvorved regjeringsformen er slaaet fast, kongedømmet er slaaet fast, og derpaa skal man spørge folket, om det vil godkjende denne stortingsbeslutning. Først skal stortinget binde sig, og saa skal folket spørges. Derved er der paa vort folk lagt et
260 baand, som ikke burde eksistere, naar folket skal udtale sig om et forfatningsspørsmaal; da skulde folket staa frit. Ved et valg kan folket kaste den majoritet i stortinget, som staar mod dets betragtning, dets opfatning, især af de vigtigste ting; men ved denne folkeafstemning, som skulde træde istedenfor et

265 valg, hvorved den største og vigtigste afgjørelse kanske, som vil blive fattet i vor tid, skal træffes - ved denne begivenhed kan det ikke fjerne den majoritet i stortinget, som det muligens underkjenner, hvis stortinget ved sin beslutning idag erklærer sig for et kongevalg.

270 Der er talt i pressen om, at regjeringen vil stille kabinetsspørsmål paa denne sag, før den forelægges folket. Der er fremholdt i meget sterke ord, at kun det vilde være at handle med det rette ansvar! At stille kabinetsspørsmål mod det norske folk! Vil det da kunne afgive et frit, reelt, rent svar paa spørgsmålet, lige overfor et kabinetsspørsmål, som vil opløse det hele i anarki, hvis folket udtaler sig mod
275 kongedømme? Folket vil være nødt til at beholde det nu siddende storting; men den regjering, som staar sammen med dette storting, som har dets tillid, som er udtryk for dette storting, den skal gaa. Da vil der paatvinges stortinget en regjering, som ikke er i overensstemmelse med forfatningen, som strider mod stortingets majoritets opfatning!

280 Hvad er dette for bagvendte planer? Først folket i valg, saa grundloven i orden, saa henvendelse til tronprætendent, det havde været den naturlige fremgangsmaade. Men her skal først regjeringen og saa stortinget og tilslut folket komme, for at man kan lægge saa meget pres paa folkets udtalelse som muligt.

285 Naar man forelægger en saadan sag for folket, maa det gøres paa en saadan maade, at man faar rent og klart udtryk for folkets vilje, ellers er der ingen mening i at forelægge det for folket. Men her skal stortinget og regjeringen lægge alt det tryk, de kan, paa folket for at faa et svar, som behager dem. Derfor skal
290 denne sag forelægges folket. Ved en folkeafstemning maa stortinget, hvis det skal faa et reelt svar fra folket, et aabent, greit svar, som er i overensstemmelse med folkets virkelige opfatning af disse sager, intet foregribende skridt tage, og ikke regjeringen. Det siger sig selv.

295 Man kan ikke sammenligne dette med referendum i lovsager i Schweiz; der er referendum indført i statsformen. Her har vi intet referendum. Denne afgjørelse af folket skal træde istedenfor et valg. Men ved et valg har folket den udvei at feie bort den majoritet i stortinget, som staar det i veien, og vælge ind andre mænd som kan handle i overensstemmelse med den regjering, som da træder til.
300 Men her er folket nødt til at taale denne majoritet endnu et aar. Hvis det ikke skal være en proformaafgjørelse, saa maa ikke stortinget tage standpunkt paa forhaand.

305 Det er et greit standpunkt; at stortinget har ret til at vælge konge straks, det kan jeg forstaa. Det er ogsaa et greit standpunkt, at man ikke kan gjøre det, uden at folket i valg har faaet anledning til at udtale sig om sagen. Men dette at kombinere begge ting, at vælge konge straks og saa atpaa kræve en folkeafgjørelse, det er en ugrei fremgangsmaade, det forkludrer det hele. Vi faar
310 ikke noget reelt svar fra vort folk, vort ærlige, troskyldige, loyale folk. Vi faar udseende af at benytte dette troskyldige, ærlige folk til regjeringens formaal, for at faa et kongedømme trumfet igjennem. Og det skal være for at beskytte de konservative interesser i vort land! De konservative interesser, netop de, er bedst tjent med, at der handles i loyalitet mod vort folk, for ellers faar man det
315 indtryk, at de konservative interesser vil benytte det kongedømme, som skal reises, paa samme maade, som de har søgt at benytte det unionelle kongedømme. Og vi kjender af historien, hvorledes denne benyttelse af det unionelle kongedømme har svækket høire, hvordan den har bragt dem nederlag paa nederlag, indtil de tilslut maatte lade det unionelle kongedømme fare. Men
320 vort folk faar det indtryk, hvis der ikke handles loyalt mod det, at man paa den ene maade vil benytte det til at skabe et kongedømme, som i virkeligheden er imod dets ønske. Og det er ikke til de konservative interessers fremme.

Der er konservative interesser, som jeg sætter pris paa, det er interesser, som skal
325 forsvares, og jeg tænker, at de mænd her i salen, som har et konservativt syn paa forholdene, finder sig baade forpligtet og berettiget til at forsvare de konservative interesser, som er dem kjære. Men hvis de nu faar paa denne maade et kongedømme, ja, hvad vil saa følgen blive af det? De tror, at de ved hjælp af kongedømme skal faa en beskyttelse for sine interesser, men det vil kun svække
330 deres egen arbejdskraft og energi. De vil tro, at kongedømmet styrker dem, og de vil kanske af dette, ligesom af det unionelle kongedømme, bevæges til at tage skridt mod folkets ønske og krav, som vil svække deres egen stilling, og de vil ikke selv paa den maade lægge sig i tøjiet, som hvis de staar paa lige linje med alle andre partier i vort folk. De konservative interesser er bedst tjent med en
335 republik, forat virkelig det, som er kjernen i de konservative interesser, kan forsvares med al den energi, som det er muligt for et parti at lægge i en kamp. Det vil ikke ske ved kongedømmet. De vil faa en tilsyneladende styrkning fra først af, men det vil i længden svække dem, især naar det faaes paa den maade, som det nu er meningen - hvis man skal søge at lægge pres paa det norske folks
340 afgjørelse.

Saa er det sagt, at det skulde være af national interesse at faa dette kongedømme; vi skal faa «et nationalt kongedømme». Er der nogen maade, hvorpaa vi ikke
345 kan faa en national statschef, som har suget ind alt det, som betegner og udgjør det nationale, som vi lærer fra barnsben af ved at høre vort folks sprog, ved omgang med mennesker i dette land, ved at læse vor litteratur og vor historie, ved at gennemgaa vor politiske historie, er der nogen maade, hvorpaa man kan faa dette stængt ude fra statschefens person, saa er det ved at vælge en fremmed
350 fyrste til konge i Norge. Ved at vælge en præsident kan vi faa en national statschef, men ved at vælge en fremmed fyrste til konge, vil vi ikke faa det i første led. Og i de følgende led? Er der noget, som vil hindre de nationale strømninger, som gaar gennem vort folk, fra at trænge frem til den opvoksende slegt, saa er det kongeborgens mure. Det er det sted, hvor man mindst af alle steder vil lytte
355 til de nationale strømninger, som gaar gennem folket. Vi kan faa en national republik med en nordmand som chef for vor stat; men vi kan ikke faa et nationalt kongedømme med en nordmand som konge. Det er saa stridende mod vor opfatning af tidens krav, at der ingen nordmand er, som vil paatage sig at være konge i Norge. Men vi skal tage en, som er fremmed og ukjendt med
360 forholdene. De herrer her i salen, som vil have et nationalt styre, skulde derfor vælge republikken, for den giver mulighed for et nationalt styre, og der gjælder præsidentvalget kun 6 aar, 9 aar eller hvor lang tid man vil sætte præsidenturet til, en kort tid ialfald. Der kan man blive lydhør for folkets stemme, for de bevægelser som foregaar ude i folket, eftersom de nationale strømninger vinder
365 mere og mere magt.

Vi har havt et fremmed kongedømme i 500 aar, og nu, da vi har anledning til at faa en norsk mand til landets statschef, nu vælger vi atter en fremmed, nu vælger vi atter at tilbyde en fremmed mand at være landets første embedsmand. Har vi
370 da ikke lært af historien? Er det, som om alt skal være spildt paa os, hvad vi har gennemgaaet i disse 400-500 aar? Det maa enhver vide, at dét nationale element, det er tilfredsstillet, det er bekræftet, det er fremmet sterkere ved en republik, hvor vi selv vælger til præsident en norsk mand, end ved et fremmed kongedømme. «Det nationale kongedømme» - ja, det bliver et kongedømme
375 her i Kristiania for alt snobberi, for alle fine fornemmelser. For dem bliver det en herlig institution, jeg tviler ikke paa det. Men er det en fordel for et lidet fattigt land som Norge? Er det ikke tvertom en fordel, at statens høieste embedsmand ogsaa der giver et eksempel?

380 Man har paa sidste storting havt saa travelt med at tale om sparsomhed paa

statsbudgettet, man er gaaet til at sløife kulturelle poster paa budgettet, man har reduceret det ene budget efter det andet, ogsaa vort forsvarsbudget har man reduceret; men nu skal vi ofre 5-600.000 kroner for den fornøielse at have en fremmed mand til statschef. Er det foreneligt med flertallets program i denne sal? Man vil sige, at et kongedømme vil være til fremme af saa megen sparsomhed paa andre felter; man vil spare paa vore forsvarsudgifter, hvis vi faar kongedømme. Ja, der har vi det! Der har vi dette, at vi skal stole paa kongedømmet med sine forbindelser og lade være at forsvare os, lade være at træffe foranstaltninger til vort forsvar. Er det forsvarligt for denne forsamling at hylde den slags anskuelser? Det er dog os selv, vi til syvende og sidst kommer til at falde tilbage paa og til at lide paa; vi har ingen anden ven i verden end det norske folk, det er vor eneste ven, naar det kommer til alvor, og dets evne og dets vilje til selvopholdelse, den skal vi ikke svække.

Saa har vi et andet moment, vi har arveligheden. Ja, en republik og et kongedømme er omtrent det samme, siges der, kongen er bare en arvelig præsident. Ja, der er den forskjel, at i republikken, der maa den mand, som skal beklæde statens høieste embede, ved sin egen dygtighed, ved sine kundskaber, ved sin begavelse arbeide sig op til folkets valg. Men naar det er arveligt - vi ved hvorledes det gaar med slegterne, kanske især med kongeslegterne; det er ikke sagt, de holder maal allesammen; de er født til det. Der er nok af hindringer her i verden at overvinde for den fattige, begavede unge mand, for at vinde sig frem, om ikke staten skal sætte det som eksempel, om den ikke skal fastslaa det som lov, at i det høieste embede, der skal der arves, det kan ikke erhverves ved dygtighed. Nei, jeg vil, at netop der, netop det høieste embede, det skulde ingen anden kunne faa end den, som ved sine kundskaber, sin begavelse og sin dygtighed havde arbeidet sig frem til retten at faa det. Hver gut, som gaar paa gaden, han være fillet og barbenet, han skulde have den samme ret som den rige og fornemme til at indtage statens høieste embede, hvis han ved sin begavelse og dygtighed kunde bane sig veien til folkets valg. Det er dog noget andet, det er dog ganske anderledes i overensstemmelse med kulturudviklingen, med verdensopfatningen af det menneskeligt rigtige end dette at tage en arvelig statschef, naar vi har anledning til at tage det andet.

Skulde det ikke være det bedste ogsaa for Norges fremtid, dette at kunne vælge den dygtigste mand, vi havde, til at styre med disse anliggender? For det er dog selvsagt, i den udenlandske politik der kommer statschefen til at have en meget stor indflydelse, enten der vælges en konge eller en præsident. Skulde ikke det

være det mest betryggende for os, skulde ikke de øine se klarest og klogest? Jeg tror det. Jeg tror for dette folks sikkerheds skyld, i fremtiden vil det være en fordel at have en præsident, som vælges blandt de dygtigste, vi har, fremfor en arvelig konge. Se engang hen til den række af store mænd i Amerika, som har
425 beklædt præsidentværdigheden der og sammenlign dem med Europas kongeslegter; hvor bra de end kan være, en saadan række fremragende mænd har de dog ikke frembragt. Man skal ikke her sammenligne fortiden, vore gamle kongerækker, det var andre forhold, da var det arvelige kongedømme selvsagt, da kjendte man ikke andet, da var der ingen anledning for dygtige folk til at bane
430 sig frem uden ved krigslykken. Aa nei, denne appel til ved hjælp af fine forbindelser med Europas fyrstehuse, kanske ved hjælp af engelsk guld at ordne vor statsskik, vore fremtidige forhold, denne appel er hul. Det er bedre, vi stoler paa egen kraft, stoler paa den kraft, som er i det norske folk, dets evne til at styre sin egen fremtid.

435 Som jeg sagde: Først har regjeringen gaaet hen og aabnet underhandlinger med en prins om at blive Norges konge; saa skal stortinget fatte beslutning om bemyndigelse til regjeringen, saa skal folket afgjøre, om storting og regjering har handlet ret i dette. Er det ikke en forkjert fremgangsmaade? Er det ikke den
440 bagvendte visen? Skulde ikke denne forsamling først have bragt grundloven i orden og saa vedtage en bemyndigelse til regjeringen om at henvende sig til den fremmede prins? Jeg tror ikke, der er en mand i denne sal, som er i tvil om, at det var det rette. Men grundloven kan ikke bringes i virkelig orden, til virkelig gyldighed, saaledes at den staar til alle tider, uden ved en grundlovgivende
445 forsamling. Det er det mest betryggende, det er det mest konservative. Det var engang her i denne sal en mand, som beklædte den stol, hvorpaa præsident Thorne nu sidder. Det er 24 aar siden, han stod deroppe. Han slyngede et ord ud over salen, saa det gav gjenklang i vort folk. Det var: «Respekt for stortinget!» Men den maade, hvorpaa regjeringen har handlet i denne sag, har
450 ikke været skikket til at indgyde respekt for stortinget. Og det er ogsaa en anden magt her i Norge, for hvem jeg vil sige: respekt! Det er det norske folk. Den proposition, som er fremlagt - hvis regjeringen skal sætte sin stilling ind, og hvis stortinget skal fatte en forudgaaende beslutning - den røber ikke respekt for det norske folk. Jeg siger: Respekt for det norske folk! Det har den grundlovgivende
455 myndighed ved stortinget.

Jeg vil optage det subsidiære forslag - ikke det principale, da det er gaaet saa langt udover høsten, ialfald ikke for øieblikket, ikke idag. Jeg vil optage det subsidiære

460 forslag. Den sidste bestemmelse der om, at stortinget nu, indtil det faar givet sig
sin grundlov og valgt en statschef, skulde vælge en præsident foreløbig indtil da,
den kan muligens nu ikke længere være nødvendig. Den sigtede paa at
konsolidere os, for at faa anerkjendelse for vore konsuler og for at faa en
465 diplomatisk forbindelse; men jeg kan ikke anse den bestemmelse længere for
nødvendig, saa at der bør ialfald være anledning til at votere særskilt over sidste
sætning. Jeg optager altsaa det subsidiære forslag, der er fremsat af de 10
stortingsmænd, nu. Jeg tror, det er det eneste korrekte standpunkt at vedtage
dette forslag for det nu forsamlede storting.

470 Præsidenten: Hr. Konow har nu optaget det subsidiære forslag, der findes trykt
i dokument nr. 79 og er saalydende: «Fastsættelsen af Norges fremtidige
regeringsform og afgjørelsen af de forandringer i grundloven, som
nødvendiggyøres herved, og ved den stedfundne opløsning af unionen, udsættes
til det storting, som træder sammen efter de almindelige valg høsten 1906.
475 Indeværende storting vælger midlertidig en præsident til overensstemmende
med stortingets beslutning af 7de juni d. a. at udøve den kongen ifølge
grundloven tilliggende myndighed, indtil det efter de almindelige valg høsten
1906 sammentrædende storting har truffet bestemmelse om rigets
regeringsform og valgt dets statschef.»

480

Kilde

Heiberg, J.V. (red): Unionens opløsning 1905 - Officielle aktstykker vedrørende unionskrisen og Norges
gjenreisning som helt suveræn stat. Kristiania 1906, s. 702-717.

URI

485 <https://www.virksommeord.no/tale/norges-fremtidige-statsform-308>

490

495